

УДК [392.1:398.3:140.8](=161.2):81'373.4'27
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2021.06.1356>

«ПРОРВЕТЬСЯ СЛОВО, ЯК ВОДА» (АНАЛІЗ СЕМАНТИЧНОЇ ПАРИ «ВОДА-МОВА»)

Леся ГОРОШКО-ПОГОРЕЦЬКА
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8741-2467>
кандидатка історичних наук,
старша наукова співробітниця,
Інститут народознавства НАН України,
відділ етнології сучасності,
проспект Свободи, 15, 79000, Львів, Україна,
e-mail: horoshyna@gmail.com

Метою розвідки є висвітлення пласту звичаєво-обрядових і світоглядних явищ, пов'язаних із ритуальністю і функційністю води в народній традиції. *Об'єктом* дослідження є традиційний світогляд, звичаєво-обрядова культура, фольклорна традиція українців, а *предметом* — семантична пара «вода-мова», тобто ті обрядові контексти та лінгвістичні одиниці, у яких поняття «вода» і «мова» демонструють значеннєву тотожність. Зокрема, у статті розглянуто окремі обрядові настанови, пов'язані з обрядом першого купелю немовляти, і звичаєві практики, за допомогою яких намагалися спонукати дітей швидше розмовляти, навчати грамоти чи гри на музичних інструментах тощо. *Джерельною основою* дослідження є матеріали польових розслідувань, що зберігаються в Інституті народознавства НАН України (записи Л. Сабан 1980 р. з Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл., Г. Дронів 2012 р. з Богородчанського і Косівського р-нів Івано-Франківської обл., авторки 2005—2011 рр. з Долинського і Верховинського р-нів Івано-Франківської обл., Вижницького р-ну Чернівецької обл. та Канівського р-ну Черкаської обл.), а також праці кінця XIX—XX ст.

Методологія ж роботи ґрунтується на загальнонаукових методологічних принципах та основних вимогах, які ставляться щодо праць історико-етнологічного спрямування.

Ключові слова: вода, мова, говорити, ріка, водоспад, дослідження.

Lesya HOROSHYNA-POHORETSKA
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8741-2467>
Candidate of Historical Sciences (= Ph.D. in history),
Senior Researcher at the Institute of Ethnology
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Svobody Avenue, 15, Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: horoshyna@gmail.com

«THE WORD WILL BREAK LIKE WATER»
(ANALYSIS OF THE SEMANTIC PAIR
«WATER-LANGUAGE»)

The *purpose* of the exploration is to shed light on the layer of customary and ideological phenomena associated with the ritual and functionality of water in folk tradition. The *object* of the research is a traditional worldview, custom and ritual culture, folklore tradition of Ukrainians, and the *subject* — the semantic pair «water-language», that is those ritual contexts and linguistic units in which the concepts of «water» and «language» demonstrate semantic identity. In particular, the article discusses some ritual guidelines related to the rite of the first bath of the baby (using of unboiled water), and customary practices through which they tried to motivate children to speak faster (drinking water from a bell or water that has boiled), learn to read and write or play musical instruments by the river. In addition, a number of folklore and author's texts, proverbs and slang samples are analyzed, which illustrate the cohesion of the concepts «water-language», «drink-speak», etc., and samples of ancient writing of different peoples of the world, which were formed in climatic zones that differed in the amount of precipitation.

The source basis of the study is the materials of field investigations stored at the Ethnology Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine (notes of L. Saban (1980) from Nadvirna district of Ivano-Frankivsk region, H. Droniv (2012) from Bohorodchany and Kosiv districts of Ivano-Frankivsk region, author (2005—2011) from Dolyna and Verkhovyna districts of Ivano-Frankivsk region, Vyzhnytsia district of Chernivtsi region and Kaniv district of Cherkasy region), as well as works of the end of the XIX—XX centuries.

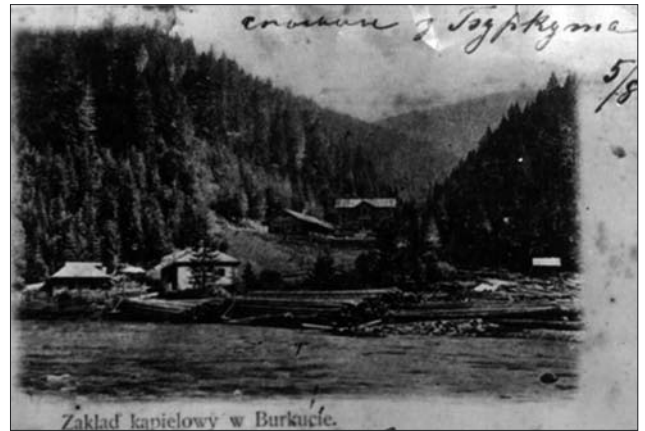
The *methodology* of the work is based on general scientific methodological principles and basic requirements that apply to the works of historical and ethnographic direction.

Keywords: water, language, speech, talk, river, waterfall, research.

Вступ. Кількарічні дослідження авторки обрядових явищ, пов'язаних із застосуванням води, окреслили поліфункційне коло її використання у народній традиції українців: задля очищення й оберігання, з огляду на її продукуючі й медіаторні властивості тощо. Відштовхуючись від напрацювань кількох вчених у царині етнолінгвістики й архітектури (дослідження Я. Адамовського, Є. Бартмінського, М. Бжозовської, У. Майєр-Барановської, С. Небжеговської, Й. Шадури [1, s. 266], Н. Павлова [2, с. 301—305]), авторка спробувала прискіпливіше проаналізувати не лише фольклорні тексти та інший лінгвістичний матеріал (паремії, вірші, сленгові говірки тощо), але й низку уявлень та обрядових чинностей, завдяки чому виявила низку «здатностей» світоглядного характеру, які «виявляє» вода: «бачити», «говорити» та ін. Власне на останній з них і буде зосереджено увагу у цій статті, а сучасний лінгвістичний зріз питання *актуалізує* тему дослідження.

Методологія дослідження ґрунтується на загальнонаукових методологічних принципах та основних вимогах, які ставляться щодо праць історико-етнологічного спрямування.

Основна частина. Візьмімо для прикладу слово *буркут*, чи *боркут*. Саме так українські горяни називають природну мінеральну воду (пор.: «*Мощний буркут у ніс поре, а слабкий у череві коле*»), рідше — природне джерело (Іл. 1—3). Укладачі «Словника народних стереотипів і символів» (Люблін, 1999) виводять етимологію цієї назви від слова *бурчати*, яке в українській мові має два значення: *говорити невиразно, нерозбірливо; утворювати одноманітні, схожі на булькання звуки, дзюрчати* (про річку, струмок тощо). Жителі Центрального і Східного Полісся словом *бурчак* іменують струмок або потічок, який піниться і відповідно булькоче. Натомість серед мешканців Західного Полісся слово *бурчак* позначало скисле молоко, тобто рідину, що також почала пінитись і булькати. Схожим чином в околицях Велічки — соляної шахти, що поблизу Кракова, — *глибоке джерело* отримало назву *beiko* від «beikotaś», що перекладається як *белькотіти, белькотати, лепетати* (про мовлення), а також *булькати, булькотіти* (про рідину). Українською перше значення слів *булькотати, булькотіти* стосується рідин і означає *утворювати короткі й часті звуки під час виливання або витікання*

Іл. 1. Купальний заклад в Буркуті, село Буркут Верховинського р-ну Івано-Франківської обл. [3]

Іл. 2. Буркут над Черемошем, село Буркут Верховинського р-ну Івано-Франківської обл. [3]

Іл. 3. Джерело мінеральної води, село Буркут Верховинського р-ну Івано-Франківської обл. [3]

Іл. 4. Водоспад Шипіт, Міжгірський р-н Закарпатської обл. Фото авторки. 2012 р.

Іл. 5. Водоспад Гуркало, село Корчин Сколівського р-ну Львівської обл. Фото авторки. 2019 р.

крізь вузький отвір та під час кипіння; інше значення цих слів стосується **невизначеної мови, бурмотіння**. Пор. також «жебоніти»: **говорити неявно, невизначено, нерозбірливо, бубоніти, белькотати, белькотіти; говорити швидко, весело, з охотою, але неголосно, шушукати, шептати, шепотіти, а також створювати тихі, одноманітні звуки (ше-**

лест, дзюркотіння та ін.); «плескати»: **бризка-ти водою (або іншою рідиною), лити її на кого-, що-небудь і водночас говорити дурниці, вигадувати що-небудь, чого не було і немає** [1, с. 266; 4, с. 39; 5, с. 31; 6, с. 29; 7, с. 145, 149, 666; 8, с. 692; 9, с. 83].

Схожу інформацію виявили й нещодавні польові пошуки на Буковинській Гуцульщині. Отож, у с. Шепоті Долішньому, неподалік Вижниці, занотовано розповідь про походження назви села з дуже прозорою етимологією: першопоселенці назвали село «Шепотом», оскільки воно розташоване на березі річечки, шум якої нагадував їм шепіт [10, арк. 35]. А що «Шепотом» названо села й у Косівському та Путильському районах, «Шипотом» — водоспад поблизу Пилипця на Міжгірщині (Іл. 4), «Гуком» — водоспади неподалік г. Говерли і с. Татарова на Надвірнянщині, у с. Шешори на Косівщині, «Гуркалом» — водоспад, що біля с. Корчина на Сколівщині (Іл. 5), а «Гукалом» — річечку побіля с. Кулівці на Заставнівщині, можна припустити, що спостережливі горяни з різних куточків Карпат і деякі їхні сусіди час від часу таки дослухаються, про що ж мовлять їхні джерела.

Із польових записів Г. Дронів відомо, що за шумом джерела жителі с. Яблунька на Богородчанщині визначають погоду: «*Слухаємо, як шумит вода, якщо шумит вище до джерела, до витоків, то це на погоду, а як нижче — на негоду*» [11, арк. 71]. А от один із жителів с. Мариничі, неподалік Путилі, спостеріг, що на дощ «*музика файно стелитци*» і голос, а «*ек голос ни ведетци — буде веремне*¹» [12, арк. 40]. Звісно, що такі явища мають свою фізичну природу, однак вони цікаві у контексті цього дослідження.

Про вміння чути навколишній світ, а часом і наслідувати його звуки свідчить інформація, яку свого часу у с. Бистриці на Надвірнянщині занотувала Л. Сабан. Один зі старожилів розповів дослідниці, що на музичних інструментах вчили грати «по воді»: «*Вода попри камінь говорить, а він (музикант) грає*» [13, арк. 58]. Здобували «науку» за посередництвом води і на Буковинській Гуцульщині. Із запису Г. Маковій відомо, що на Сторожинеччині у день Кирила і Мефодія (24 травня) у своє-

¹ Веремне (гуц.) — гарна сонячна погода.

рідний спосіб відзначали «Кирилівку» — свято писемності. Старші хлопці, котрі «знали грамоти», на березі ріки писали оповідь про створення світу, аби заохотити молодших вчитися писати, інші діти робили літери з глини і випікали у вогні, опісля дорослі «екзаменували» написи і нагороджували найвправніших [14, с. 230—233].

Промовистішими щодо асоціативного зв'язку **вода-мова** є деякі фольклорні тексти. От хоча б ці:

*Як ні майши покидати, покинь воду пити,
Аби с ни міг до другої слова промовити;*

*Як у полі при роботі води сі напиту,
Так з тобою постояти, та й поговорити;*

*Ой вижду я да на ярочок,
Спущу голосочок...;*

*Глибока річка, як думка (невербалізоване слово. —
Л. Г.-П.)², йде спокійно;*

* * *

*Правдива заслуга, як велика ріка, що глибша, то
тихіше йде [15, с. 90, 142; 16, с. 57; 17, с. 54; 18,
с. 170].*

Натякають на це й авторські рядки минулого, а також тексти сучасних популярних пісень:

*Німим отверзуться уста;
Прорветься слово, як вода (Т. Шевченко).*

*Чуєте рокоти?
Чуєте рев?
Прут послизнувся з обриву! (В. Лучук).*

Как дождь, я словом потеку (В. Тредіаковський).

*Єк вода з головици³, габа⁴ габу б'ючі, плили йиму з
рота співанки одна за однов безперестанку
(П. Шекерик-Доників).*

*Кажуть люди я сама, наче квіточка,
Що пливуть мої слова, як та річечка...
(А. Демиденко).*

*Ой говорила чиста вода, де живе любов моя.
Ой говорила чиста вода, як її зустріну я...*

² Пор. з рос. *растекаться мыслию по древу*.

³ Головица (гуц.) — 1) природне джерело; 2) верхів'я річки.

⁴ Габа (гуц.) — хвиля на гірській річці.

Іл. 6. Коло криниці, село Керелівка Звенигородського р-ну Черкаської обл. Фото Г. Шевченка. 1907—1908 рр. [29]

*Ти подруженько моя, синьоока течія,
Про коханого всю правдоньку скажи... (Д. Гольде).*

На думку деяких дослідників, у новий час саме поезія стала осереддям і виразником архаїчного світобачення [2, с. 301, 302; 19; 20, с. 87; 21; 22; 23, с. 32]. Проте міфопоетичне мислення виявилось настільки тривким, що його відгомін відчутний навіть у сучасних фразеологізмах (пор. **переливати з пустого в порожнє, плескати язиком**, тобто не казати нічого путнього, **перемивати комусь кістки** — обмовляти, **товкти воду в ступі** — говорити одне й те саме) та сленгових говірках. Так, для позначення поняття **замовкнути, припинити розмову** аргументує свої варіанти: **всохнути, засохнути, заткнути фонтан** [24, с. 486; 25, с. 863; 26, с. 121; 27]. Прикметною у цьому контексті є й назва заручин на Буковинській Гуцульщині. Тут, за даними Г. Маковій, домовленість про майбутнє весілля, розмір посагу, яку «запивали на добрі гаразди», називали «пити слово», «випити слово» [14, с. 100; 28, с. 29]. Зрештою, сільські криниці зазвичай ставали осереддям місцевих пліток і чуток (Іл. 6), а прохання напиться води зчаста свідчило про бажання прохача побалакати: «Навікь приходили по воду, ишли до хати, сідали з татом поговорити. Було й так, шо жінка прийшла по воду, тай за чоловіком» (с. Нижній Березів Косівського р-ну) [30, арк. 22].

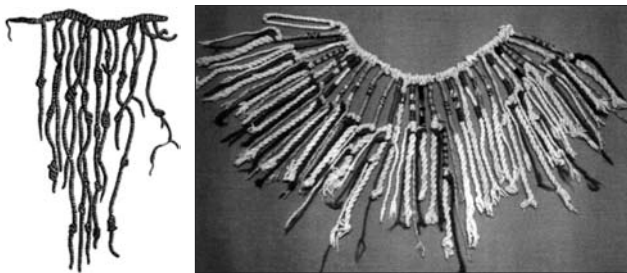
Спираючись на дослідження російського науковця Н. Мечковської, яка вважає зв'язок мови (мовлення) і ріки архаїчним архетиповим образом, що відобразився у деяких міфологічних традиціях і мовах (йдеться про ріку як божество, яке у хетів і ханаанян уособлювало вищий суд, а відгомонам цих уявлень була одна з форм середньовічних ордалій — ві-

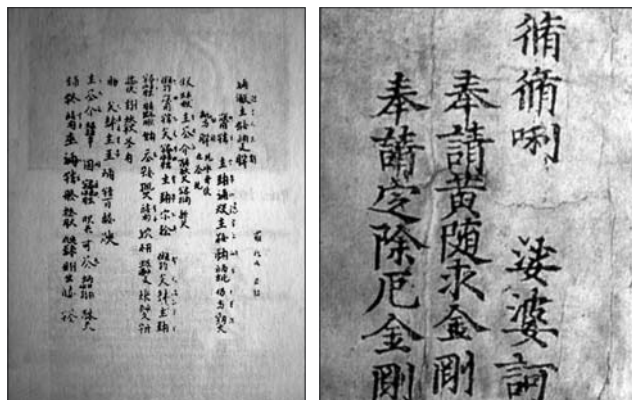
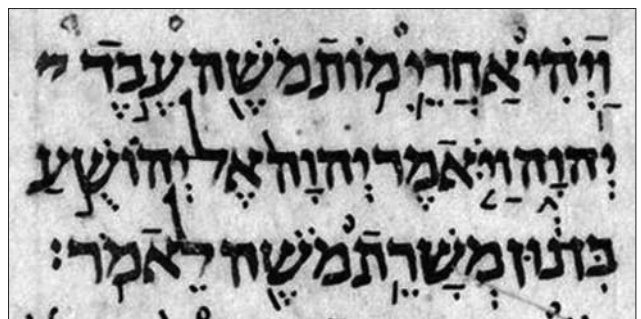
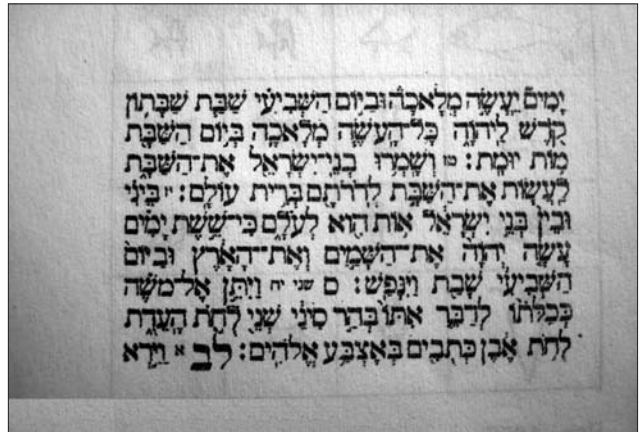
Іл. 7. «Купання відьми» [31]

Іл. 8. Жінка робить «примівку», село Киселиці Путильського р-ну Чернівецької обл. Фото В. Дмитрюка. 2016 р.

Іл. 9—10. Кіпу — вузликоне письмо інків. Перу [33; 34]

Іл. 11—12. Ієрогліфи. Китай [Ілюстрація за виданням: 2, с. 303]; [35]

Іл. 13—14. Сучасне письмо іврит, що розвивалося в зоні середземноморських дощів [Ілюстрація за виданням: 2, с. 304]; [36]

доме в Україні і загалом Європі «купанням відьом» (Іл. 7), тобто здатність води проявляти, виголошувати винного чи виправдовувати невинного), а також беручи до уваги інші міфологічні традиції (наприклад, у ведичній богиня мови Вач пов'язана з небесними водами, в індуїстській Сарасваті — це особлива ріка, що спадає вертикально з неба, і водночас дружина Вішну, яку вважають покровителькою мови, поезії та інших мистецтв) [2, с. 301; 24,

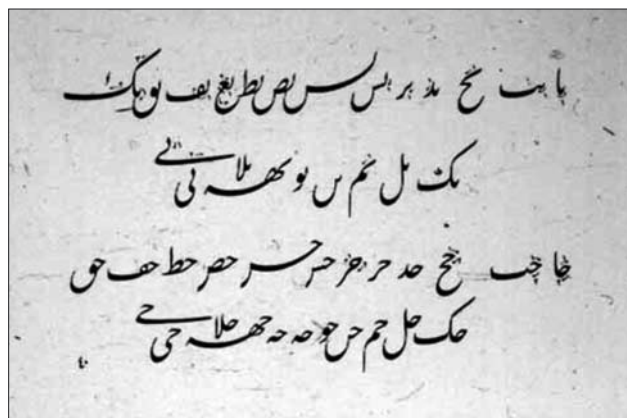
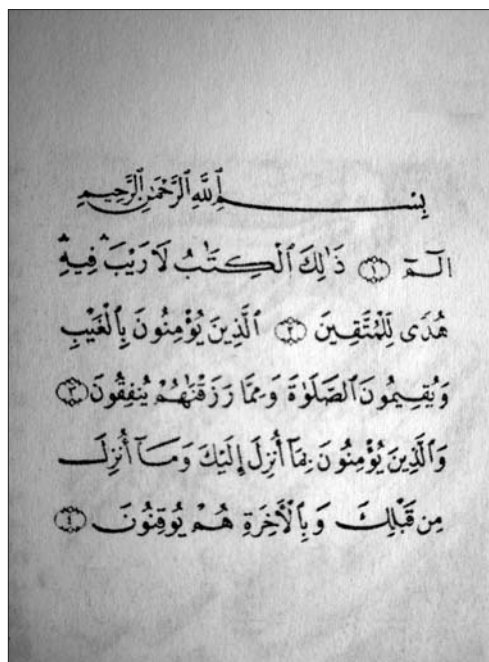
с. 485—486; 32, с. 341], вважаю доцільним звернути увагу й на розповсюджені практики «начитувати», «наговорювати» на воду (поблизу води) замовляння задля зцілення від недуги чи в іншій потребі (Іл. 8), проголошувати побажання над чаркою алкоголю на застіллях тощо як на додаткові ілюстрації такого зв'язку.

Досі вчені не дійшли однозначного висновку стосовно спільнокореневості слів *річ (мова)* (з прас-

лов. *rekti* — говорити) і *rika*, хоча свого часу таку можливість припускав В. Даль, вважаючи, що слово *речь* щодо слова *река*, імовірно, має той самий корінь, проте «відсахнулось» і стоїть окремішньо [2, с. 301; 24, с. 486]. Так чи інакше, але плідними видаються розсліди ще одного російського вченого Н. Павлова, який, досліджуючи ранні пам'ятки писемності, припускає, що у зовнішньому вигляді письма деванагарі, кіпу, івриту, асирійського і фінікійського письма, китайських ієрогліфів, месопотамського клинопису, а також сучасних арабських шрифтів і согдійського письма відображається ідея небесного походження мови (дослівно — стікання з неба на землю у вигляді потоків графічних знаків у місцевостях з частими дощами чи затримування і концентрація їх на рівні землі, що характерне для місцевостей із меншою сумарною кількістю опадів) (Лл. 9—17) [2, с. 302—305].

Продовжуючи етимологічні заглиблення, пригадаю практику галицьких гуцулів, про яку згадує у своїй відомій праці В. Шухевич, лікувати «йорданською» водою дитячу німоту. Коли на Водохреще священик і дяк здійснювали обхід сільських осель, хтось із домашніх німої дитини просив дяка дати їй напитися свяченої води з дзвінка. Вважали, що дитина «від того не вдовзі говорить» (Верховинщина) [39, с. 213]. Як засвідчують сучасні польові пошуки, звичай у різних відмінах на цих теренах побутує й досі. Скажімо, у Верховині респондентка оповіла, що свого часу попросила колядників напоїти її сина криничною водою з дзвінка, завдяки чому, як вірить жінка, її син невдовзі став аж надто балакучим. У навколишніх селах (Красник, Криворівня) до такої практики вдаються щороку для того, аби дитина мала дзвінкий і приємний голос. Для цього у дзвінок наливають свяченої або ж «цілої» води. З тією ж метою, аби мати гарний і сильний голос, не втрачати його під час тривалого колядування, на цьому терені вже дорослі гуцули зчаста до колядницького дзвінка наливають хмільні напої (Лл. 18—19) [40, арк. 29—30, 40—41, 58].

Завдяки запису Є. Гайової відомо, що схожої практики у минулому дотримувалися й лемки. У с. Смерековому на Великоберезнянщині на перший Святвечір дитину, яка вперше вечеряла, тричі напували вином, налитим у дзвоник. Так чинили, «щоби красний голос мав співати» і «щоб як дзвунчик

Лл. 15—16. Сучасний арабський друкований шрифт [Ілюстрація за виданням: 2, с. 305]; [37]

Лл. 17. Арамейське письмо [38]

голос мало» [41, с. 68]. Щоб визначити, чи подружжя матиме «голосні діти», закарпатські гуцу-

Іл. 18—19. Пиття алкоголю з дзвінка, селище Верховина Івано-Франківської обл. Фото авторки. 2015 р.

ли на весіллі пили горілку з дзвоника, що ним прикрашали весільну «курагов», а тоді дзвонили і за гучністю звуку завбачували «голосистість» майбутніх дітей [42, с. 190]. Подібно їй румунки Буковини напередодні Василя пили воду з колядницьких дзвінків, примовляючи: «Як задзвенів дзвіночок у цей вечір, нехай так задзвенить і мій голос улітку» [43, с. 205], — а практика напувати дитину, котра не квапилася розмовляти, водою з дзвінка загалом відома східним слов'янам [44, с. 263]⁵.

Іншим, проте не менш промовистим заходом послуговувалися буковинські гуцули. У с. Шепоті Долішньому на Вишниччині, щоб дитина почала говорити, чинили так: у горщик, в якому варили мамалигу і залишились рештки каші, вливали холодної води, а що горщик іще був гарячим, то вода починала буль-

⁵ До цікавої практики за таких обставин вдавалися й росяни: дитину напували водою, якою попередньо вимили ложки, а що ложки торохтять, дитина, вочевидь, мала перейняти цю властивість [45, с. 131].

котіти: «та' як аж говорити». Вистудивши, цією водою напували дитину. У сусідній Лопушній вважали, що достатньо лише закип'ятити у казанку, в якому вариться кулеша, воду, і, коли вистигне, дати дитині пити: «Як махом боє⁶ — так, кажуть, махом починає говорити», «Та й вода клекотить, знаєте, та й так дитина буде» [10, арк. 34—35, 72—73]. Цікаво, що понад сто років тому на Центральній Бойківщині (с. Ходовичі Стрийського повіту, нині — Стрийського р-ну) Ф. Колесса занотував вірування, відповідно до якого господині, у якій довго кипить відставлений горщик зі стравою, слід сподіватися бійки від чоловіка, яка, звісно ж, не обійдеться без сварки [46, с. 86]⁷.

Така мисленнева аналогія лягла в основу й низки інших вірувань. Скажімо, на Лемківщині (запис І. Бугери) дівчині не радили митися у «перевареній», тобто кип'яченій воді, бо тоді б на неї люди «вріли» (не любили) і, не важко здогадатися, пускали б по селу поговор [47, с. 11]. Деінде, готуючи воду для першого купелю немовляти, остерігались використовувати окріп, оскільки вважали, що це зіпсує майбутню вдачу дитини: «аби не дай Боже вода би не закипіла дитині, як ся куплю дитину. Не мож у кип'яченій воді дитину купати, ну, та бо не бде спокійна, буде мати нерви, буде кип'ятити так, як тота вода кипит. Би не дай Боже не закипіла!», «У нас того спокон віків передали, шо воду кіпячену ни цей. Просто нагріваємо. Ну так, ми навіть не знаємо, шо перекипчувати, шоб кіп'ячоною водою» (с. Вишків Долішнього Шепіт Вишницького р-ну). Остерігались використовувати окріп для купелю дитини і лемки Пряшівщини [10, арк. 20, 55; 48, арк. 58; 49, с. 242].

Зі схожими пересторогами, аби «не було таке вредне дитя, кип'яток наче», уникали купати в надто гарячій воді немовлят і подекуди на Середній Наддніпрянщині, Волині, Поліссі та Поділлі, бо сердиті люди, як відомо, слів не добирають. Із цією за-

⁶ Боїти (гуц.) — кипіти.

⁷ Спритнішими виявились буковинські гуцулки, котрі, аби вберегтися від сварливих чоловіків, на Теплого Олексі (30 березня) переливали собі через голову відро води, відтак вдарили ним об землю і проказували: «Поторохчи, покричи, би чоловікова хавка до мене зі злом си не втворяла» [14, с. 161].

сторогою свого часу пов'язував витоки приказки «в горячій воді купаний» М. Грушевський, який основний фактаж до своєї праці прибирав у с. Суботіві на Чигиринщині. Відома така настанова й іншим слов'янським народам (росіяни, білоруси, поляки, болгари) [50, арк. 113; 51, с. 27; 52, с. 126; 53, с. 95; 54, с. 53; 55, с. 219; 56, с. 76—77].

Висновки. Таким чином, аналіз фактографічного матеріалу дає змогу констатувати значеннєву спаяність понять «вода» і «мова», які на вербальному рівні можуть позначати тотожні явища, впорядковуючи і структуруючи в такий спосіб набір одиниць символічної мови культури. Наведені факти свідчать про глибоку архаїку досліджуваного явища, що зберігає тяглість і в сьогоденні.

Звісно, що ця розвідка не вичерпує все багатоманіття означеної проблематики, а радше формулює спонуку до подальших досліджень у цій царині.

1. *Słownik stereotypów i symboli ludowych*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1999. Т. I. Kosmos. 481 с.
2. Павлов Н.Л. *Алтарь. Ступа. Храм. Архаическое мироздание в архитектуре индоевропейцев*. Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 2001. 368 с.
3. Не той тепер Буркут: Як у Карпатах вмирає курорт, де лікувалися Іван Франко і Леся Українка. *Деро.ua*. URL: <https://if.dero.ua/ukr/prykarpatyya/ne-toy-terper-burkut-yak-u-karpatakh-vmirae-kurort-de-likuvallisya-ivan-franko-i-lesya-ukrainka-202009061210885> (дата звернення: 25.09.2020).
4. Аркушин Г.Л. *Словник західнополіських говірок: у 2 т.* Луцьк: Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. Т. 1. А—Н, XXIV + 354 с.
5. *Гуцульські говірки: короткий словник*. Львів, 1997. 232 с.
6. Негрич М. *Скарби гуцульського говору: Березови*. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 224 с.
7. *Новий тлумачний словник української мови: у 3 т.* (200000 слів). Уклад. Яременко В., Сліпушко О. Київ: Аконіт, 2006. Т. 1. А—К. 926 с.
8. *Новий тлумачний словник української мови: у 3 т.* (200000 слів). Уклад. Яременко В., Сліпушко О. Київ: Аконіт, 2006. Т. 2. К—П. 926 с.
9. *Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів*. За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. Харків: Школа, 2006. 1008 с.
10. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 607. Арк. 1—103. Горошко Л.М. Календарні і родинні звичаї та обряди в селах Надвірнянського і Долинського р-нів Івано-Франківської обл., Вижицького і Кіцманського р-нів Чернівецької обл., Бродівського р-ну Львівської обл., Турійського та Іваничівського р-нів Волинської обл. (польові матеріали 2008-2011 рр.).
11. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 654. Арк. 1—132. Дронів Г.М. Звичаї та обряди у селах Богородчанського р-ну Івано-Франківської області (польові матеріали, 2012 р.).
12. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 656. Арк. 1—75. Дронів Г.М. Звичаї та обряди у селах Путильського р-ну Чернівецької області (польові матеріали, 2012 р.).
13. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 257 г. Арк. 50—73. Сабан Л.С. Звіт з експедиції на Гуцульщину за 1980 р.
14. Маковій Г. *Народ у народних святах*. Чернівці: Факел, 1997. 512 с.
15. *Коломийки з села Верхня в записках Миколи Климишина*. Львів, 2000. 168 с.
16. *Прислів'я та приказки. Природа. Господарська діяльність людини*. Упоряд. М.М. Пазяк. Київ: Наукова думка, 1989. 480 с.
17. *Українські прислів'я та приказки*. Упоряд. С. Мишанича та М. Пазяка. Київ: Дніпро, 1983. 390 с.
18. *Фольклорні записи Марка Вовчка та Опанаса Марковича*. Атриб. автограф., упоряд., передм. і прим. О.І. Дея. Київ: Наукова думка, 1983. 528 с.
19. *ВиаГра: Караоке*. URL: <http://www.karaoke.ru/song/6583.htm> (дата звернення: 10.03.2011).
20. Ласло-Куцук М. *Вогонь і слово. Космогонічний міф на Україні*. Бухарест: Критеріон, 1992. 257 с.
21. *Обласний спортивно-туристський клуб*. URL: http://www.tourclub.com.ua/uk/info/local-lore/other/prut_river (дата звернення: 15.10.2010).
22. *Персональний сайт Оксани Білозір*. URL: http://bilozir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=351&Itemid=267 (дата звернення: 15.10.2010).
23. Шекерик-Доніків П. *Дідо Іванчик: роман*. Верховина: Гуцульщина, 2007. 496 с.
24. Мандзяк А.С. *Боевая магия славян*. Минск: Харвест, 2007. 544 с.
25. Никитина Т.Г. *Молодежний сленг: толковий словарь: более 12000 слов; свыше 3000 фразеологизмов*. Москва: Астрель, АСТ, 2004. 912 с.
26. Ставицька Л. *Короткий словник жаргонної лексики української мови*. Київ: Критика, 2003. 336 с.
27. *356 фразеологізмів. Значення фразеологізмів та їх походження*. URL: <http://supermif.com/aforizm/fraz.html> (дата звернення: 25.03.2019).
28. Маковій Г. *Затоптаний цвіт: народознавчі оповідки*. Київ: Укр. письменник, 1993. 205 с.
29. У Каневі відкрили виставку унікальних світлин родича Шевченка (фото). *Рідна Черкащина. Фонд Миколи Бабака*. URL: <https://ck.ridna.ua/2016/05/20/u-kanevi-vidkryly-vystavku-unikalnyh-svitlyn-rodycha-shevchenka-foto/> (дата звернення: 14.05.2021).

30. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 659. Арк. 1—186. Дронів Г.М. Звичаї та обряди у селах Косівського р-ну Івано-Франківської області (польові матеріали, 2012 р.).
31. Середньовічні тортури для жінок. Жахливі тортури і страти середньовіччя. *Rabota youth*. URL: <https://rabotayouth.ru/uk/srednekovye-putki-dlya-zhen-shchin-uzhasnye-putki-i-kazni-srednekovyia.html> (дата звернення: 14.05.2021).
32. Наливайко С.І. *Українська індоаріка*. Київ: Євшан-зілля, 2007. 640 с.
33. *Кіпу*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%96%D0%BF%D1%83> (дата звернення: 7.05.2021).
34. Кіпу — вузликове письмо інків. *Історико-патриотичний клуб «Алатур»*. URL: <https://www.alatur-history.club/?p=2784> (дата звернення: 7.05.2021).
35. Культура Давнього Китаю. *Всеукраїнська електронна енциклопедія*. URL: <https://xn---7sbnbasaxoe-ehuadksh3b6fzj4f.xn--j1amh/history/kultura-davnegokitaju.html> (дата звернення: 7.05.2021).
36. Библейський іврит. *Центр наукових работников и преподавателей иудаики в вузах «Сэфер»*. URL: https://sefer.ru/rus/education/educational_programmes/bibleiskii_ivrit.php (дата звернення: 7.05.2021).
37. Арабское письмо. *Paratype*. URL: <https://rus.paratype.ru/arabic-3156595d-9076-49dc-877a-8d5f61841984> (дата звернення: 7.05.2021).
38. *Арамейське письмо. Його особливості і відгалуження*. URL: <https://ukr.agromassidayu.com/aramejskoe-rismo-ego-osobennosti-i-otvetvleniya-view-594873#menu-4>
39. Шухевич В.О. *Гуцульщина*. Вид. 2-ге. Верховина: Гуцульщина, 1999. Ч. IV. 304 с.
40. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 778. Арк. 1—69. Горошко-Погорецька Л.М. Польові матеріали з Гуцульщини (Надвірнянський, Верховинський р-ни Івано-Франківської обл., 2015 р.).
41. Гайова Є. Філософія буття в лемківських зимових обрядах та звичаях (Різдво, Василя, «Бабин Святий вечур», Івана Хрестителя, Стрігіння Господне) на експедиційних матеріалах, зібраних у Великоберезнянському районі Закарпатської області. *Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу*: зб. наук. пр.: матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання». Одеса: КП ОМД, 2011. С. 65—75.
42. Король В. Етнографічні замітки із Закарпатської Гуцульщини в записках Г. Стрипського. *Етніка Карпат*: науковий щорічник: ст. та матеріали етнографічних експедицій. Упоряд. В.В. Коцан, П.Ю. Леню. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2018. Вип. 3. С. 182—194.
43. Мойсей А. *Магія і мантіка у народному календарі східнороманського населення Буковини*. Чернівці: Друк Арт, 2008. 320 с.: іл.
44. Кабакова Г.И., Седакова И.А. Младенец. *Славянские древности*: этнолингвистический словарь: в 5 т. Под ред. Н.И. Толстого. Москва: Международные отношения, 2004. Т. 3. К (Круг) — П (Перепелка). С. 257—264.
45. Топорков А.Л. Ложка. *Славянские древности*: этнолингвистический словарь: в 5 т. Под ред. Н.И. Толстого. Москва: Международные отношения, 2004. Т. 3. К (Круг) — П (Перепелка). С. 129—134.
46. Колесса Ф. Людові вірування на Підгір'ю, в с. Ходовичах стрийського повіту. *Етнографічний збірник*. Львів, 1898. Т. V. С. 76—98.
47. Бугера І. *Звичаї та вірування Лемківщини*. Львів: Наш Лемко, 1939. 40 с.
48. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 533. Арк. 1—183. Горошко Л.М. Календарні і родинні звичаї та обряди в селах Сколівського і Турківського р-нів Львівської обл., Верховинського р-ну Івано-Франківської обл., Вижницького і Путильського р-нів Чернівецької обл., Рахівського і Великоберезнянського р-нів Закарпатської обл. (польові матеріали 2005 р.).
49. Вархол Н. Народні методи профілактики та лікування дитячих захворювань. *Науковий збірник Державного музею українсько-руської культури у Свиднику*. Пряшів, 1995. Вип. 20. С. 239—258.
50. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 594. Арк. 1—143. Горошко Л.М. Календарні і родинні звичаї та обряди в селах Канівського р-ну Черкаської обл. (польові матеріали 2009 р.).
51. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. Матеріали з полудневої Київщини. Зібрав Мр. Г[рушевський]; обробив др. З. Кузеля. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Львів, 1906. Т. VIII. С. 1—220.
52. Захарченко С. Традиційні елементи родильної обрядовості та їх трансформація в 50—60-х рр. ХХ ст. (на матеріалах Переяславщини). *Переяславica*: наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. 2009. Вип. 3 (5). С. 124—128.
53. Кабакова Г.И. *Антропология женского тела в славянской традиции*. Москва: Ладомир, 2001. 334 с.
54. Седакова И.А. Купание младенца. *Славянские древности*: этнолингвистический словарь: в 5 т. Под ред. Н.И. Толстого. Москва: Международные отношения, 2004. Т. 3. К (Круг) — П (Перепелка). С. 51—54.
55. Шкарбан А. Матеріали з народної медицини Житомирського Полісся. *Полісся України*: матеріали історико-етнографічного дослідження. Львів: ІН НАНУ, 1999. Вип. 2. Овруччина. 1995. С. 211—224.
56. Ящуржинский Х. Поверья и обрядность родин и крестин. *Киевская старина*. Г. 12. 1893. Июль. С. 74—83.

REFERENCES

Bartminski, J. (Ed.). (1999). Gloss of stereotypes and folk symbols (Vol. I: Kosmos). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Sklodowskiej [in Polish].

- Pavlov, N.L. (2001). *Altar. Mortar. Temple. Archaic universe in the architecture of the Indo-Europeans*. Moscow: OLMA-PRESS [in Russian].
- Not that now Burkut: How the resort in the Carpathians dies, where Ivan Franko and Lesya Ukrainka were treated. *Depo.ua*. Retrieved from: <https://if.depo.ua/ukr/prykarpattya/ne-toy-teper-burkut-yak-u-karpatakh-vmirae-kurort-de-likuvalisya-ivan-franko-i-lesya-ukrainka-202009061210885> (Last accessed: 25.09.2020).
- Arkushyn, G.L. (2000). *Dictionary of West Polish dialects: in 2 vol. (Vol. 1: A—N)*. Lutsk: Editorial and publishing department «Tower» of Volyn' State University of Lesya Ukrainka [in Ukrainian].
- Zakrevska, J. (Ed.). (1997). *Hutsul dialects: a short dictionary*. Lviv [in Ukrainian].
- Negrych, M. (2008). *Treasures of the Hutsul dialect: Berezyoviy*. Lviv: Institute of Ukrainian Studies of I. Krypjakovich of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Jaremko, V., & Slipushko, O. (Eds.). (2006). *New explanatory dictionary of the Ukrainian language: in 3 vol. (200000 words) (Vol. 1: A—K)*. Kyiv: Akonit [in Ukrainian].
- Jaremko, V., & Slipushko, O. (Eds.). (2006). *New explanatory dictionary of the Ukrainian language: in 3 vol. (200000 words) (Vol. 1: K—P)*. Kyiv: Akonit [in Ukrainian].
- Dubichynskiy, V. (Ed.). (2006). *Modern explanatory dictionary of the Ukrainian language: 65000 words*. Kharkiv: Shkola [in Ukrainian].
- Horoshko, L.M. (2008—2011). Calendar and family customs and rites in the villages of Nadvirna and Dolyna districts of Ivano-Frankivsk region, Vyzhnytsia and Kitsman' districts of Chernivtsi region, Broby district of Lviv region, Turijsk and Ivanychi districts of Volyn' region (field materials). *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 521. Arc. 1—103 [in Ukrainian].
- Droniv, H.M. (2012). Customs and rites in the villages of Bohorodchany district of Ivano-Frankivsk region (field materials). *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 654. Arc. 1—132 [in Ukrainian].
- Droniv, H.M. (2012). Customs and rites in the villages of Putyla district of Chernivtsi region (field materials). *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 656. Arc. 1—75 [in Ukrainian].
- Saban, L.S. (1980). Report on the expedition to the Hutsul'shchyna. *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 257 d. Arc. 50—73 [in Ukrainian].
- Makovij, H. (1997). *People in national holidays*. Chernivtsi: Fakel [in Ukrainian].
- (2000). *Kolomijky from the village Verkhnia in the records of Mykola Klymyshyn*. Lviv [in Ukrainian].
- Paziak, M.M. (Ed.). (1989). *Proverbs and sayings. Nature. Human economic activity*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Myshanych, S., & Paziak, M. (Eds.). (1983). *Ukrainian proverbs and sayings*. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Dej, O. (Ed.). (1983). *Folklore records of Marko Vovchok and Opanas Markovych*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- ViaGra: Karaoke. Retrieved from: <http://www.karaoke.ru/song/6583.htm> (Last accessed: 10.03.2011).
- Laslo-Kutsiuk, M. (1992). *Fire and word. Cosmogonic myth in Ukraine*. Bucharest: Cryterion [in Ukrainian].
- Regional sports and tourist club. Retrieved from: http://www.tourclub.com.ua/uk/info/local-lore/other/prut_river (Last accessed: 15.10.2010).
- Oksana Bilozir's personal website. Retrieved from: http://bilozir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=351&Itemid=267 (Last accessed: 15.10.2010).
- Shekeryk-Donykiv, P. (2007). *Dido Ivanchik: novel*. Verkhovyna: Hutsul'shchyna region [in Ukrainian].
- Mandziak, A.S. (2007). *Battle magic of the Slavs*. Minsk: Harvest [in Russian].
- Nikitina, T.G. (2004). *Youth slang: explanatory dictionary: more than 12000 words; over 3000 phraseological units*. Moscow: Astrel [in Russian].
- Stavytska, L. (2003). *A short dictionary of slang vocabulary of the Ukrainian language*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
- 356 idioms. *The meaning of idioms and their origin*. Retrieved from: <http://supermif.com/aforizm/fraz.html> (Last accessed: 25.03.2019).
- Makovij, H. (1993). *Trampled flower: ethnographic stories*. Kyiv: Ukr. Pys'mennyk [in Ukrainian].
- An exhibition of unique photos of Shevchenko's relative was opened in Kaniv (photo). *Native Cherkashchyna*. Retrieved from: <https://ck.ridna.ua/2016/05/20/u-kanevi-vidkryly-vystavku-unikalnyh-svitlyn-rodycha-shevchenka-fo-to/> (Last accessed: 14.05.2021).
- Droniv, H.M. (2012). Customs and rites in the villages of Kosiv district of Ivano-Frankivsk region (field materials). *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 659. Arc. 1—186 [in Ukrainian].
- Medieval torture for women. Terrible tortures and executions of the Middle Ages. *Rabota youth*. Retrieved from: <https://rabotayouth.ru/uk/srednevekovye-pytki-dlya-zhenshchin-uzhasnye-pytki-i-kazni-srednevekovya.html> (Last accessed: 14.05.2021).
- Nalyvajko, S.I. (2007). *Ukrainian Indo-Arica*. Kyiv: Jevshanzillia [in Ukrainian].
- Kipu. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%96%D0%BF%D1%83> (Last accessed: 7.05.2021).
- Kipu — nodular type of the Incas. *Historical and patriotic club «Alatyr»*. Retrieved from: <https://www.alatyr-history.club/?p=2784> (Last accessed: 7.05.2021).
- Culture of Ancient China. *All-Ukrainian electronic encyclopedia*. Retrieved from: <https://xn---7sbnbacaxoehuadkjsh3-b6fzj4f.xn--jlamh/history/kultura-davnogo-kitaju.html> (Last accessed: 7.05.2021).
- Biblical Hebrew. *Center for Scientists and Teachers of Jewish Studies in Universities «Sefer»*. Retrieved from: https://sefer.ru/rus/education/educational_programmes/bibleiskii-ivrit.php (Last accessed: 7.05.2021).

- Arabic type. *Paratype*. Retrieved from: <https://rus.paratype.ru/arabic-3156595d-9076-49dc-877a-8d5f61841984> (Last accessed: 7.05.2021).
- Aramaic type. *Its features and branches*. Retrieved from: <https://ukr.agromassidayu.com/aramejskoe-pismo-ego-osobennosti-i-otvetvleniya-view-594873#menu-4> (Last accessed: 14.05.2021).
- Shukhevych, V.O. (1999). *Hutsul`shchyna* (Vol. IV). Verkhovyna: Hutsul`shchyna [in Ukrainian].
- Horoshko-Pohoretska, L.M. (2015). Field materials from Hutsul`shchyna (Nadvirna, Verkhovyna districts of Ivano-Frankivsk region). *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 778. Arc. 1—69 [in Ukrainian].
- Hajova, J. (2011). Philosophy of life in Lemko winter rites and customs (Christmas, Basil, «Babyn Sviatj Vechur», John the Baptist, Stritennia Hospodnie) on expedition materials collected in the Velykyj Bereznyj districts of Transcarpathian region. In *Calendar rituals in the life of the ethnos: materials of the international scientific conference «Odessa ethnographic readings»*. Odessa: KP OMD [in Ukrainian].
- Korol, V. (2018). Ethnographic notes from the Transcarpathian Hutsul`shchyna (Vol. IV). in the records of H. Strypskij. In *Ethnic Carpathians: scientific yearbook: art. and materials of ethnographic expeditions* (Issue 3, pp. 182—194). Uzhhorod: Publishing House of Oleksandra Harkusha [in Ukrainian].
- Mojsej, A. (2008). *Magic and mantica in the folk calendar of the Eastern Romanesque population of Bukovyna*. Chernivtsi: Druk Art [in Ukrainian].
- Kabakova, G., & Sedakova, I. (Eds.). (2004). Baby. In Tolstoj, N.I. (Ed.). *Slavic antiquities: ethnolinguistic dictionary: in 5 vol.* (Vol. 3: K (Circle) — P (Quail), pp. 257—264). Moscow: Mezhdunarodnyje otnosheniya [in Russian].
- Toporkov, A. (2004). Spoon. In Tolstoj, N.I. (Ed.). *Slavic antiquities: ethnolinguistic dictionary: in 5 vol.* (Vol. 3: K (Circle) — P (Quail), pp. 129—134). Moscow: Mezhdunarodnyje otnosheniya [in Russian].
- Kolessa, F. (1898). People's beliefs in Pidhirja, in the village Khodovychi Stryi District. In *Etnohrafichnyj zbirnyk* (Vol. V, pp. 76—98). Lviv [in Ukrainian].
- Bugera, I. (1939). *Customs and beliefs of Lemko*. Lviv: Nash Lemko [in Ukrainian].
- Horoshko, L.M. (2005). Calendar and family customs and rites in the villages of Skole and Turka districts of Lviv region, Verkhovyna district of Ivano-Frankivsk region, Vyzhnytsia and Putyla districts of Chernivtsi region, Rakhiv and Velykyj Bereznyj districts of Transcarpathian region (field materials). *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 533. Arc. 1—183 [in Ukrainian].
- Varkhol, N. (1995). Folk methods of prevention and treatment of childhood diseases. In *Scientific collection of the State Museum of Ukrainian Culture in Svydnyk* (Issue 20, pp. 239—258). Priashiv [in Ukrainian].
- Horoshko, L.M. (2009). Calendar and family customs and rites in the villages of Kaniv district of Cherkasy region (field materials). *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 594. Arc. 1—143 [in Ukrainian].
- Hrushevskij, M., & Kuzelia, Z. (Eds.). (1906). The child in the customs and beliefs of the Ukrainian people. Materials from the Southern Kyivshchyna. In *Materialy do ukrajins`ko-rus`koji etnologiji* (Vol. VIII, pp. 1—220). Lviv [in Ukrainian].
- Zakharchenko, S. (2009). Traditional elements of maternity rites and their transformation in the 50—60's of the twentieth century (on the materials of Perejaslavshchyna). In *Perejaslavica: scientific notes of the National Historical and Ethnographic Reserve «Perejaslav»* (Issue 3 (5), pp. 124—128) [in Ukrainian].
- Kabakova, G.I. (2001). *Anthropology of the female body in the Slavic tradition*. Moscow: Lodomir [in Russian].
- Sedakova, I.A. (2004). Bathing the baby. In Tolstoj, N.I. (Ed.). *Slavic antiquities: ethnolinguistic dictionary: in 5 vol.* (Vol. 3: K (Circle) — P (Quail), pp. 51—54). Moscow: Mezhdunarodnyje otnosheniya [in Russian].
- Shkarban, A. (1999). Materials on folk medicine of Zhytomyr Polissia. *Polissia of Ukraine: materials of historical and ethnographic research* (Issue 2, Ovruchchyna. 1994, pp. 211—224). Lviv: IN NANU [in Ukrainian].
- Yashchurzhynskij, K. (1893, July). Beliefs and rituals of birth and christenings. *Kijevskaja starina*. (Issue 12, pp. 74—83) [in Russian].